

УДК 371.671(477.87): 821(477.871) «1920/1930»
DOI: 10.24144/2524-0609.2018.43.163-167

Маляр Любова Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна
lyubov.malyar@uznhu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1589-7178>

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ КРИТЕРІЇ ДОБОРУ ТВОРІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ПІДРУЧНИКАХ ДЛЯ НАРОДНОЇ ШКОЛИ ОЛЕКСАНДРА МАРКУША

Анотація. Актуальним є ґрунтовне дослідження і об'єктивний аналіз історико-педагогічних явищ загальноукраїнського та регіонального характеру з метою використання позитивного досвіду минулого у навчально-виховному процесі сучасної школи. Метою дослідження є з'ясування морально-етичних критеріїв добору творів художньої літератури у підручниках для народної школи Олександра Маркуша. Методи дослідження: хронологічний (дослідження специфіки спрямованості навчально-виховного процесу в контексті суспільно-політичних змін), історико-географічний (вивчення особливостей регіонального розвитку шкільництва і гуманітарної освіти), методи аналізу, синтезу, теоретичного узагальнення та порівняння історико-педагогічних фактів, систематизації та класифікації довідково-інформаційних матеріалів і літератури. Вивчення рідної літератури у взаємозв'язку із зарубіжною забезпечувало бачення культури свого народу в контексті загальнолюдської культури та спрямовувалося на формування всебічно розвиненої, збагаченої духовно-естетичними надбаннями різних народів особистості закарпатського учня. Ці завдання покликана розв'язувати і літературна освіта в сучасній загальноосвітній школі. Досвід укладання підручників освітянами 20-30-х років ХХ століття може бути використаний сучасними методистами.

Ключові слова: освіта; народна школа Закарпаття; підручники; українська та зарубіжна література; педагогіка та культурно-освітні діячі.

Вступ. Актуальним є ґрунтовне дослідження і об'єктивний аналіз історико-педагогічних явищ загальноукраїнського та регіонального характеру з метою використання позитивного досвіду минулого у навчально-виховному процесі сучасної школи. Оскільки література є одним із важливих засобів виховання особистості, доцільним є з'ясування принципів добору творів художньої літератури, якими послуговувався Олександр Маркуш, укладаючи підручники для народної школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях окремих дослідників порушуються питання вивчення літератури у школах регіону окресленого періоду. Зокрема, оцінку і частковий огляд змісту укладених А. Волошином читанок, які використовувалися у навчальному процесі народних шкіл Закарпаття, знаходимо у працях М. Кляп та І. Сенька. Дослідник П. Ходанич проаналізував навчальні підручники і програми, укладені педагогами-емігрантами – І. Панькевичем та В. Бірчаком. Питання вивчення української та зарубіжної літератури на Закарпатті висвітлюється і у деяких наших працях – Л. Маляр.

Мета дослідження: з'ясувати морально-етичні критерії добору творів художньої літератури у підручниках для народної школи Олександра Маркуша.

Завдання дослідження: розглянути специфіку спрямованості навчально-виховного процесу в контексті суспільно-політичних змін; зробити аналіз укладених О. Маркушем навчальних підручників для народної школи; з'ясувати особливості вивчення літератури у 1920/30рр. як важливого засобу формування національних та загальнолюдських цінностей.

Методи дослідження: хронологічний (дослідження специфіки спрямованості навчально-виховного процесу в контексті суспільно-політичних змін), історико-географічний (вивчення особливостей регіонального розвитку шкільництва і гуманітарної освіти), методи аналізу, синтезу, теоретичного узагальнення та порівняння історико-педагогічних фактів, систематизації та класифікації довідково-інформаційних матеріалів і літератури.

Виклад основного матеріалу. Суспільно-політичні зміни, що відбувались у першій половині ХХ

століття на Закарпатті, детермінували розвиток культури в краї, впливали на розвиток освіти на Закарпатті, зокрема, зумовлювали і специфіку вивчення літератури в навчальних закладах краю.

Якщо на початку ХХ ст. вивчення української літератури на Закарпатті відповідно до закону Аппоні 1907 року заборонялося і масово ліквідовувалися школи з рідною мовою навчання задля творення єдиної угорської нації, то входження Закарпаття (Підкарпатської Русі) до складу Чехословацької республіки відкрило можливості для національного самоутвердження русинів-українців Закарпаття. Велика роль у цьому відводилась школі, що добре усвідомлювали подвижники української національної ідеї – перодові закарпатські педагоги. 1921 року на сторінках фахового журналу «Учитель» О. Маркуш зазначив (тут і далі цитуємо мовою оригіналу): «С моментом розпаду Австро-Венгрії карпато-руській народ достиг політичної свободи, но остався еще душевно привязаний до малярської культури. Сей народ освободити од сеї – єму чужої культури – велика задача народної руської школи» (Маркуш, 1921). (Зауважимо, що з політичних причин закарпатські педагоги змушені були уникати слова «український», вживали у цьому значенні тотожний етнонім «руський»). 1922 року О. Маркуш у праці «Школьні вопросы» стверджував: «... будучність нашої країни і нашого народу зависить от культурности нашей, а наша культурність зависить от нашего шкільництва ... В школі – наша будучність» (Маркуш, 1922).

Велику роль у реалізації національно-патріотичного виховання підрастаючого покоління закарпатські педагоги-методисти 20-30-х років ХХст. відводили засвоєнню учнями надбань народної культури, вивченню української літератури. У «Методиці народно-шкільного навчання» А. Волошина читаємо: «Література – це образ життя народу. З неї можна черпати моральний світогляд дозрілої любови до родини, одушевлення до добродійств ... Наука літератури повинна представити найкращі перли із рідної літератури, т.є. повинна допровадити учня до порозуміння і полюблення народного духа, народного генія ...» (Волошин, 1935).

У навчальній практиці народних шкіл Закарпаття у 20-30-і рр. ХХ ст. використовувалися підручники, укладені О.Маркушем та його співавторами. Формуючи зміст підручників, О.Маркуш орієнтувався на досвід української та зарубіжної педагогіки. За свідченням його співробітника Миколи Грицака, у особистій бібліотеці О.Маркуша були всі читанки, вся краща педагогічна література, яка виходила в Києві, у Львові, в Харкові, у Відні і Празі у 20-30-х роках ХХ ст. (Сенько, 1998). Грунтовні знання основ педагогіки, методики і літератури допомогли йому створити навчальні підручники для народних шкіл, які відіграли немало роль у формуванні національно свідомого покоління закарпатців, і ефективним засобом для цього служило художнє слово українських письменників.

Уже зі сторінок «Подкарпатурського букваря», укладеного Е.Егрецьким, М.Гуляничем і О.Маркушем, молодші школярі знайомилися з поезіями С.Воробкевича – «Веснянка» та «Рідна мова» (Егрецький, Гулянич & Маркуш, 1923). На сторінках укладеної О.Маркушем «Зорниці: першої книжочки до читання для руських дітей» закарпатські учні читали поетичні рядки Т.Шевченка «Могила», байку Л.Глібова «Чиж і голуб», вірші «Рідний край», «Гей у лісі» Б.Лепкого та «Рідна мова», «Веснянка» С.Воробкевича. Прикметно, що у контекст запропонованого для вивчення нарису «Ми русини» автор органічно вплив промовисті поетичні рядки С.Воробкевича:

Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,

Той у грудях не серденько,

А лиш камінь має! (Маркуш, 1925).

Про використання «Зорниці» О.Маркуша у навчальному процесі свідчать дані шкільної хроніки у селі Нижнє Селище (Довганич, 2001).

«Друга читанка для 2 поступного рочника народних шкіл», укладена О.Маркушем та Ю.Реваєм, пропонувала читачам-школярам такі поетичні твори: «Журавлі» Б.Лепкого, «Ялинка» Олександра Олеся, «Неуцнений» І.Франка, «Річка» Т.Шевченка, «Минуло літо», «Що я люблю», «Зимою», «Писанки» Марійки Підгірянки, «Вовки» С.Руданського та казку І.Франка «Ріпка» (Маркуш & Ревай, 1937).

Читанка для 3 і 4 шкільного року народних шкіл «Отчина», укладена цими ж авторами, представляла українську літературу творами: «Рідний край» Ю.Федьковича, «На чужині» Олександра Олеся, «Жолудь та дині», «Рідний край» і «Чотири бажання» С.Черкасенка, «Найдороща перлина» В.Самійленка, «Порада» Я.Щоголева, «Дивовалась зима», «Пусті і плодні слова» І.Франка, «Зорі» Б.Грінченка, «Князь Лаборець», «Пісня школяра» і «Моя стежка» Марійки Підгірянки, «Маги», «Не завидуй», «Вечер» Т.Шевченка і рядом уривків із його творів у рубриці «Из думок Т.Шевченка» (Маркуш & Ревай, 1931 а).

У читанці для 5-6 шкільного року народних шкіл «Живе слово» що, як засвідчує печатка, використовувалась у Державній народній школі Великого Березного, О.Маркуш та Ю.Ревай запропонували увазі читача поруч із численними творами зарубіжної літератури такі зразки творчості українських художників слова: поезії Б.Лепкого – «Журавлі», «Рідна стреха», С.Воробкевича – «То наші любі високі Карпати», Т.Шевченка – «Посланіє славному П.І.Шафарикови», «Тополя», С.Черкасенка – «За родний край», прозові твори О.Кобилянської – «В долах», Лесі Українки – «Біда навчить», Б.Грінченка – «Украла». Подасться у читанці і досить обширна інформація про життєвий і творчий шлях Т.Шевченка і І.Франка (Маркуш &

Ревай, 1931 б).

Зі сторінок читанки для 7-8 шкільного року народних шкіл «Світло» цих же авторів учні мали змогу познайомитись із поезіями: «Рідна мова», «Послі грози» Олександра Олеся, «Орися, моя ниво», «Лиха доля», «Сход сонця» Т.Шевченка, «Приїде день» Б.Грінченка, «Сестра» Ю.Федьковича, «Каменярі», «З новим роком», «Притча про нерозум», «Притча про вдячність» І.Франка та його прозовими творами – «Малий Мирон», «Осел и лев», із віршованими творами С. Руданського – «Гей, гей воли», «До дуба», «Мудрий циганин», М. Старицького – «Лев та комашня», В.Самійленка – «Господарь и вол», Л.Глібова – «Орачі та муха» і його байкою «Дві бочки». У книзі наводиться і біографічний нарис «Чотири хвилини з життя Т.Шевченка». А розділ читанки «Краєзнавство-географія» ілюструють такі нариси: «Краса Підкарпаття» С.Руданського, «Старий Київ» Г.Хоткевича, «Море» М.Коцюбинського. У розділі «Природознавство-винаходи» учні читали прозові описи «Весна» за М.Коцюбинським і «Осінь» за І.Нечуй-Левицьким, а також твір повчального характеру «Рука в колесі» В.Самійленка (Маркуш & Ревай, 1932).

Огляд змістового наповнення читанок, укладених О.Маркушем і його співавторами, дає підстави стверджувати, що, керуючись дидактичним принципом систематичності та послідовності у навчанні, автори поступово розширили літературну карту і запропонували твори, вивчення яких спрямовувалось на формування гармонійно розвиненої та суспільно активної особистості, на виховання моральних якостей, почуття громадянської, національної та особистої гідності, на утвердження у свідомості учнів ідей гуманізму, толерантності.

Аналіз підручників О.Маркуша підтверджує грамотність методичного підходу в доборі зразків української літератури: запропоновані твори доступні для сприймання молодшим школярам, задовільняють їх пізнавальні інтереси, несуть у собі високий виховний заряд – вже з перших років навчання вчитель на прикладі названих творів української літератури формував в учнів моральні уявлення та переконання, виховував почуття любові до Батьківщини, до рідної мови, до свого народу, його культури, розвивав в учнів пізнавальні інтереси до літератури рідного українського народу (Маляр, 2003).

Слід відмітити і той позитивний факт, що укладачі підручників із граматики пропонували вивчати мовні явища на матеріалі української класичної літератури. Так, «Рідне слово: учебник руського языка для народних шкіл», укладений О.Маркушем, С.Бочком і Г.Шутком, включає уривки із творів Т.Шевченка, що подавались під назвами «Могила», «Кобзарь», «Думи мої, думи мої», «Світає» (Маркуш, Бочек, & Шутка, 1923).

Отже, укладачі читанок вдало здійснили добір творів української літератури: запропонували зразки літературної творчості різних жанрів (ліричні поезії, байки, віршовані анекдоти, оповідання, казки, нариси) та різної тематики, які відповідали віковому рівневі учнів, їх пізнавальним можливостям та інтересам, несли у собі певну освітню мету і великий виховний заряд, впливали на формування національної самосвідомості учнів, розкривали перед юними читачами багатство навколишнього світу і людських взаємин, їх вивчення сприяло накопиченню в учнів морально-естетичного та соціального досвіду, формуванню першооснов читачької культури, спрямовувалось на розвиток образного мислення і зв'язного мовлення молодших школярів.

Специфіку вивчення російської літератури в 20-30-і роки ХХ століття на Закарпатті визначала національна орієнтація вчителя. Зокрема, у школах, де вчителі стояли на українофільських позиціях, російська література вивчалася в контексті зарубіжної літератури, тоді як вчителі-русофіли основний акцент робили на вивчення російської літератури, що яскраво підтверджується змістом підручників, які використовувалися у навчальній практиці шкіл українського та русофільського спрямування.

У підручниках, укладених прихильниками народолюбчої української орієнтації – О.Маркушем і його співавторами, російська література представлена виключно творами Л.Толстого і О.Пушкіна. На сторінках «Подкарпатурського букваря» укладачі Е. Егрецький, М. Гулянич, О.Маркуш увазі наймолодших школярів запропонували повчального характеру казки Л.Толстого «Глупа мишка» і «Вовк та коза» (Егрецький, Гулянич & Маркуш 1923). Ці ж твори Л.Толстого О.Маркуш включив до «Зорниці: першої книжечки до читання для руських дітей» (Маркуш, Бочек, & Шутка, 1923). У читанці для 3-4 шкільного року народних шкіл «Отчина», укладеній О.Маркушем і Ю.Реваєм, учні читали нарис Л.Толстого «Чому дерева на морозі пукають» (Маркуш & Ревай, 1931 а). «Читанка для 5-6 шкільного року народних шкіл: Живе слово» цих же авторів знайомила закарпатських дітей із казками «Як чортик заробив кусок хліба» Л.Толстого та «Рыбарь и рыба» О.Пушкіна (зазначено, що переклав Вишнянський, тобто А. Волошин) (Маркуш & Ревай, 1931 б). У читанці для 7-8 шкільного року народних шкіл «Світло» О.Маркуш і Ю.Ревай помістили два оповідання Л.Толстого – «Кто має більше роботи» і «Індієць и англичанин», портрет письменника та біографічний нарис «Лев Николаевич Толстой», з якого учні дізнавалися про життєвий і творчий шлях великого російського письменника, педагога і філософа, про його світоглядні позиції, читали такі мудрі настанови: «говори правду, жий правдиво, люби ближнього и всі сотворіня, та будеш щасливий. Без правды и без любви не є правдивого блаженства» (Маркуш & Ревай, 1932).

До граматики «Родне слово», що призначалася для 2-3 класів народних шкіл, упорядники О.Маркуш, С.Бочек і Г.Шутка включили уривок із байки Л.Толстого «Заяці и жабы», поставивши перед учнями завдання: домислити закінчення (Маркуш, Бочек, & Шутка, 1923).

Як бачимо, укладачі-народовці вдало здійснили добір творів російської літератури для вивчення у народній школі – запропонували зразки творчості видатних російських майстрів слова, які доступні та цікаві дітям, несуть певне пізнавальне та велике виховне навантаження, примушують учнів замислитися над такими вічними цінностями, як добро, співчуття, щедрість, вседолаюча батьківська любов та прагнення до волі і осудити жадібність, пихатість, недалекоглядність.

Зміст навчальних підручників відображає також і особливості вивчення чеської, словацької літератур у навчальних закладах краю в 1920-1930-х роках.

О.Маркуш і Ю.Ревай у своїх читанках запропонували для вивчення оповідання Б.Немцовой – «Довгими вечорами» (Маркуш & Ревай, 1937), «Перший сніг» (Маркуш & Ревай, 1931 а), «Пан учитель», А.Грасека – «Про короля Святополка», К.Ербена – «Біла гора» та науково-популярні нариси «Підземні палати на Моравіи» Й.Туми, «Де чеканять наші гроші» Ф.Панкерта (Маркуш & Ревай, 1931 б). Зі сторінок читанки для 7-8 класу народних шкіл: «Світло»

учні знайомились із біографічними відомостями та світоглядними позиціями видатних діячів чеської і словацької культури, науки, політики, прочитавши нариси: «Франтішек Палацький», «Що сказав президент Т.Масарик школьній молодіжці» (авторські тексти укладачів), «Из Масарикового краю» Ф.Свободовой-Годьмановой, «Карло Штайгер у пане Масариковой» В.Бенеша, «На що научав Карло Гавличек» Й.Туми, «Бедржих Сметана» Й.Ферстера, «Едвард Бенеш» В.Вожега, «Милан Ростислав Штефаник» І.Копти, «Ян Амос Коменский» Я.Гербена «Пізнавальне та виховне навантаження несуть у собі і подані у читанці нариси чеських авторів Я.Неруди – «Бахшиш» М.Творидла – «Данія, еї жители», «Як виглядають господарства данских селян», «Звірята, котре збирают запаси на зиму» та оповідання «Взорцевий староста» Я. Гербена і байки «Бузькова ріка» В.Ржиги (Маркуш & Ревай, 1932).

Закарпатські учні у першій половині ХХ століття долучалися і до літературних надбань доби Просвітництва. Так, у читанках для народної школи наводяться оповідання повчального характеру американського письменника-просвітителя П. Франкліна. На сторінках читанки для 5-6 класу «Живе слово» О.Маркуш і Ю.Ревай помістили оповідання Франкліна «Не марнуй часу» (Маркуш & Ревай, 1931 б), а у читанці для 7-8 класу «Світло» – твори «Багато за свиставку» і «Стережися довгу» (Маркуш & Ревай, 1932). На прикладі цих творів Б.Франкліна вчителі формували в учнів необхідні якості і уміння людини-працівника, громадянина.

Приділялася увага і вивченню літературних зразків інших народів світу. На сторінках читанки для 7-8 шкільного року народних шкіл «Світло» О.Маркуш і Ю.Ревай запропонували для вивчення наповнене глибоким виховним змістом оповідання «Углекоп а пан» Е. де Амичіса, в якому виражається думка про те, що пан вважає за честь для себе потиснути мозолисту руку углекопа. На утвердження патріотичних та громадянських почуттів учнів спрямовувалися оповідання «Молодий падовський патріот» Е. де Амичіса та «Остання лекція» (Оповідання малого альзатця) французького письменника А.Доде. Гуманістичним пафосом проникалися школярі, прочитавши поміщене у читанці оповідання «Межи вовками» відомої шведської письменниці лауреата Нобелівської премії З.Лагерлеф. Народною легендою «Водяна лелія» у читанці представлено також індійську літературу (Маркуш & Ревай, 1932).

Отже, наведені факти засвідчують, що вже в народних школах закарпатські учні у першій половині ХХ століття отримували загальні знання про етапи розвитку всесвітнього літературного процесу, знайомилися із окремими творами зарубіжної літератури, на конкретних прикладах отримували уявлення про національну своєрідність та загальнолюдську цінність творів зарубіжної літератури як авторських, так і фольклорного походження. Вивчення літературної творчості сприяло інформуванню учнів про життя, побут, звичаї, мораль, світогляд народів світу, спрямовувалось на формування моральної, високої естетичної та читацької культури.

Засобами красного письменства педагоги-методисти долучали закарпатоукраїнське населення до духовної скарбниці світової культури. Августин Волошин у своїй праці «Методика народно-шкільного навчання» із цього приводу слушно зазначив (зберігаємо лексику і пунктуацію оригіналу): «Кожний нарід, що живе серед культурних народів, не може освободитися від культурної загальности й до нього доходять мислі культурного світа. І кожний культур-

ний нарід судить так, що ця культура, яка говорить з літератури других культурних народів, може й повинна служити йому. Як ні один нарід не обмежується лише на свою власну літературу, але поступово поширює науку літератури народної до науки всесвітньої літератури, так само повинні ми доповнювати нашу Підкарп. руську та малоруську літературу творами Вел. руської (російської – Л.М.), чеської, англійської, французької й німецької літератури» (Волошин, 1935).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз підручників, укладених О.Маркушем, дає підстави стверджувати, що закарпатські учні в період міжвоєнного двадцятиріччя на прикладі кращих зразків літературної творчості українських і зарубіжних класиків знайомилися із розвитком та особливостями світового літературного процесу, а основними критеріями в доборі творів для вивчення були їх виховна спрямованість, естетичний

вплив та відповідність пізнавальним можливостям учнів. Досвід укладання підручників освітянами 20-30-х років ХХ століття може бути використаний сучасними методистами. Вивчення рідної літератури у взаємозв'язку із зарубіжною забезпечувало бачення культури свого народу в контексті загальнолюдської культури, розуміння того, що національна література є частиною світового літературного процесу, спрямовувалося на формування всебічно розвиненої та збагаченої духовно-естетичними надбаннями різних народів особистості закарпатського учня. Ці завдання покликана розв'язувати і літературна освіта в сучасній загальноосвітній школі.

Перспективи подальшого висвітлення питання пов'язані із цілісним аналізом навчально-методичного забезпечення вивчення літературних творів у курсі шкільного літературознавства ХІХ – першої половини ХХ ст.

Список використаної літератури

- Волошин А. Методика народно-шкільного навчання (на правах рукопису). Ужгород: Без вид-ва, 1935. 113 с.
 Довганич О.Д. Нижнє Селище: земля і люди / ред. О.Д.Довганич, М.Д.Пригара. Ужгород: Гражда, 2001. 298 с.
 Егрецький Е., Гулянич М., Маркуш О. Подкарпатурській буквар. Ужгород: Школьная Помощь, 1923. 79 с.
 Маркуш О. Сами из себе. Учитель. 1921. №5. С.65-67.
 Маркуш О. Школьні вопросы. Ужгород: Подкарпатский земледельский союз, 1922. 42 с.
 Маркуш О., Бочек С., Шутка Г. Родне слово: учебник русского языка для народных школ. Часть I. Для 2 и 3 шкільного рока. Ужгород: Книгопечатня Ю.Фелдешія, 1923. 77 с (Одобрено для уживання в руських народних школах розпорядженням Міністерства Школьного навчання з дня 16/ IV. 1924. ч. 46. 372/1924).
 Маркуш О. Зорниця: перша книжочка до читання для руських дітей. Ужгород: Свобода, 1925. 128 с. (Допущена до уживання в руських народних школах розпорядженням школьного отдела цив. управи Подкарпатської Руси з дня 21 юнія 1925, ч. II. 843/25).
 Маркуш О., Ревай Ю. Отчина: читанка для 3- 4 шкільного року народних шкіл. Прага: Накладом Державного видавництва, 1931 (а). 198 с. (Одобрено розпорядженням Міністерства Шкільництва и Народної Освіти з дня 21.IX. 1931, число 119. 729/ 31).
 Маркуш О., Ревай Ю. Живе слово: читанка для 5-6 шкільного року народних шкіл. Прага: Накладом Державного видавництва, 1931 (б). 276 с. (Одобрено розпорядженням Міністерства Шкільництва и Народної Освіти з дня 12.IX. 1931).
 Маркуш О., Ревай Ю. Світло: читанка для 7-8 шкільного року народних шкіл. Прага: Накладом Державного видавництва, 1932. 411 с. (Одобрено розпорядженням Міністерства Шкільництва и Народної Освіти з дня 31.XII. 1932, число 186. 987/31-1/1).
 Маркуш О., Ревай Ю. Друга читанка для 2 поступного річника народних шкіл Прага: Державне видавництво, 1937. 132 с. (Одобрено розпорядком Міністерства Шкільництва и Народної Освіти з дня 23 юнія 1937 р., число 85. 368/ 37 – 1/1).
 Малиар Л.В. Олександр Маркуш – автор і упорядник навчальних підручників, редактор педагогічних часописів. *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*: зб. наук. пр. Вип. 10. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2003. С.117–123.
 Сенько І. Земля з іменем: Краєзнавчі студії. Ужгород: Патент, 1998. 160 с.

References

- Dovhanych, O.D., & Pryhara, M.D. (2001). *Nyzhnie Selyshche: zemlia i liudy* [Nyzhnie selyshche: land and its people]. Uzhhorod: B.V. [in Ukrainian].
 Markush, O. (1921). *Samy yz sebe* [For oneself], *Uchytel* [Teacher], 5, 65-67 [in Ukrainian].
 Markush, O. (1922). *Shkolni voprosy* [School Issues]. Uzhhorod: Podkarpatskyi zemledelskyi soiuz [in Ukrainian].
 Markush, O., Bochek, S., & Shutka, H. (Ed.) (1923). *Rodne slovo: uchebnyk ruskoho yazyka dlia narodnykh shkol. Chast I. Dlia 2 y 3 shkilnoho roka* [Native word: school text book for public schools]. Uzhhorod: Knyhopechatnia Y.Feldeshiia [in Ukrainian].
 Markush, O. (1925). *Zornytzia: persha knyzhochka do chytania dlia ruskykh ditei* [Zornytzia: the first reading book for the Ruthenians]. Uzhhorod: Svoboda [in Ukrainian].
 Markush, O., & Revai, Y. (1931 a). *Zhyve slovo: chytanka dlia 5-6 shkilnoho roku narodnykh shkil* [Alive word: school text book for the 5-6th classes of public schools]. Praha: Nakladom Derzhavnoho vydavnytstva [in Ukrainian].
 Markush, O., & Revai, Y. (1931 b). *Otchyna: chytanka dlia 3-4 shkilnoho roku narodnykh shkil* [Otchyna: reading book for the 3-4th classes of public schools]. Praha: Nakladom Derzhavnoho vydavnytstva [in Ukrainian].
 Markush, O., Revai, Y. (1932). *Svitlo: chytanka dlia 7-8 shkilnoho roku narodnykh shkol* [Svitlo: reading book for the 7-8th classes of public schools]. Praha: Nakladom Derzhavnoho vydavnytstva [in Ukrainian].
 Markush, O., & Revai, Y. (1937). *Druha chytanka dlia 2 postupnoho richnyka narodnykh shkil* [The second reading book for progressive education in public schools]. Praha: Derzhavne vydavnytstvo [in Ukrainian].
 Maliar, L.V. (2003). Oлександр Markush – avtor i uporiadnyk navchalnykh pidruchnykiv, redaktor pedahohichnykh chasopysiv [Oлександр Markush as the author and compiler of the school books, editor of the pedagogical magazines]. *Tvorcha osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky* [Creative personality of a teacher: problems of theory and practice], 117–123 [in Ukrainian].
 Senyko, I. (1998) *Zemlia z imenem: Kraieznavchi studii* [Land name: local lore museum]. Uzhhorod: Patent [in Ukrainian].
 Voloshyn, A. (1935). *Metodyka narodno-shkilnoho navchannia* [Methodology for national – public school teaching]. Uzhhorod: B.V. [in Ukrainian].
 Yehretskyi, E., Hulianych, M., & Markush, O. (Ed.) (1923). *Podkarpatoruskii bukvar* [Subcarpathian ABC book]. Uzhhorod: Shkolnaia Pomoshch [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.09.2018 р.

Стаття прийнята до друку 08.10.2018 р.

Маляр Любовь

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

ГВУЗ «Ужгородський національний університет», г.Ужгород, Україна

МОРАЛЬНО-ЕТИЧЕСКИЕ КРИТЕРИИ ПОДБОРА ПРОИЗВЕДЕНИЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В УЧЕБНИКАХ ДЛЯ НАРОДНОЙ ШКОЛЫ АЛЕКСАНДРА МАРКУША

Аннотация. Актуальным является исследование и анализ общеукраинских и региональных явлений с целью использования положительного опыта прошлого в учебно-воспитательном процессе современной школы. Цель исследования – рассмотреть морально-этические критерии подбора произведений художественной литературы в учебниках для народной школы Александра Маркуша. Методы исследования: хронологический, историко-географический, методы анализа, синтеза, теоретического обобщения и сравнения историко-педагогических фактов, систематизации и классификации информационных материалов и литературы. Изучение родной литературы у взаимосвязи с зарубежной способствовало восприятию в учащихся культуры своего народа в контексте общечеловеческой культуры и влияло на формирование всесторонне развитой, духовно богатой личности закарпатского учащегося. Опыт составления учебников педагогами 20-30-х годов XX века может творчески использоваться сегодня, когда постепенно вырабатываются новые ориентиры литературного образования.

Ключевые слова: образование; народная школа Закарпаття; учебники; украинская и зарубежная литература; педагоги и культурно-образовательные деятели.

Malyar Lyubov

Candidates of Pedagogical Sciences, Ph.D., Assistant Professor

Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher School

State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

MORAL AND ETHICAL CRITERIA FOR SELECTION OF LITERATURE WORKS FOR COMPILING OF TEXTBOOKS FOR PUBLIC SCHOOLS BY OLEKSANDR MARKUSH

Abstract. It is topical issue to conduct objective analysis of historical and pedagogical phenomena of the All-Ukrainian and regional nature for the purpose of application in the modern school of positive experience acquired in the past. Since the literature is one of the principal tools of development of an individual it is advisable to establish the moral and ethical criteria applied by Oleksandr Markush for the selection of literature pieces for the textbooks compiled for public schools, to analyze specifics of literature study as the means of creation of national and generally human values. Methods of research used: chronological (analysis of the specific guidelines of the educational and upbringing process with reference to the social – political changes), historical and geographical (analysis of the specifics of the regional development of schools and humanitarian education), analysis, synthesis, theoretical generalization and comparison of the historical and pedagogical factors, systematization and classification of references – information material and literature. Analysis of the text books compiled by O.Markush makes it clear that the school pupils within the twenty years period between two wars got acquainted with the development and specifics of the world literature by study the best pieces of the Ukrainian and foreign classical writers; while the principal criteria for selection of the literature pieces were predetermined by their esthetical and educational value and consistency with the cognitive ability of the children. The above mentioned testifies to the fact that in the condition of denationalization of the Transcarpathian Ukrainians study of the foreign literature owing to the pioneer activity of the local school fellows did not run counter to the Ukrainian national idea. Other facts prove the above mentioned: Carpathian Ukrainians had the opportunities to read the best works of German, Czech and – to some extent – Russian literature translated into Ukrainian language. Study of the native language in conjunction with the study of foreign literature promoted development of the vision of the native culture as integral part of the general human culture and helped to focus on upbringing all – around developed personality of the Transcarpathian pupil who acquired moral and esthetic assets of other nations. It is one of the principal mission of the education promoted by literature in the modern school. The experience of compiling of text books in 20-30ies XX c. may be widely applied by modern methodologists.

Key words: education of Transcarpathia; Public school in Transcarpathia; principles and ways of teaching; Ukrainian and foreign literature; pedagogues and cultural workers.